

# Yaratıcı Yıkımdan Kopuş: Neo-Klasik İktisadın İmhası

KÜBRA AYCAN GELEKÇİ <sup>1</sup> ARIF KILIÇ <sup>2</sup>

Başvuru: 12.03.2019; Düzenlenme: 12.04.2019; Kabul: 13.04.2019

*Sanayileşme sürecinin İngiltere’de başlayan hikâyesi, üretim ilişkilerinde ciddi bir değişimi beraberinde getirmiş, ortaya çıkan yeni nesnel koşullar kurumsal ve düşünsel yapıyı da değiştirerek, iktisat biliminin büyük bir değişim sürecine girmesine sebep olmuştur. Özgürlük ve tam rekabet gibi iyimser kavramlarla başlayıp, zamanla “kasvetli bilime” evrilen klasik iktisadın yerini ise marjinal devrim olarak adlandırılan bir dönüşüm ve gelen eleştirilerle birlikte, matematiğin büyüdüğü dünyasına kapılmış neo-klasik iktisat akımı almıştır. Bilimsellik amacıyla pratikten hızla uzaklaşan ve neredeyse tamamen teorik bir kuram olan neo-klasik iktisat, insanı fizik yasaları ile ele alarak, rasyonellik ilkesini ön plana çıkarmış ve ekonomiyi bir makine gibi görmeye yönelmiştir. Buna karşılık, neo-klasik iktisadın zaman zaman dramatik ölçüde başarısızlıklara konu olması, kuramın yetersizliğine ve pratiği açıklamadaki zayıflığına bağlanmaktadır. Özellikle kuramın günümüz dünyasını açıklamadaki yetersizliği, niceliği ön plana çıkararak iktisadı soyut matematiğe indirgemesi ve iktisadın doğa bilimleri kadar keskin bir neden-sonuç içinde açıklanabileceği yanlıgısı ile birleşerek, iktisat biliminin disiplinler arası bir düşünce bağlamında ele alınmayarak, kendi içinde hapsolmasına yol açmıştır. Bu çalışmada, Neo-klasik iktisadın ortaya çıkışında etkili olan yapı ve koşullar tarihsel bir perspektifte ele alınarak eleştirel olarak değerlendirilmiştir.*

**JEL kodları:** B120, B130, O14, D46

**Anahtar kelimeler:** Klasik ve Neo-klasik İktisat, Sanayi Devrimi, Marjinal Devrim, Değer Teorisi

## 1 Giriş

Neoklasik teori geliştirildiği dönemden itibaren egemen iktisat anlayışı olarak tüm dünyada tek ve aynı zamanda “bilimsel” iktisat olarak varlığını korumuştur. İktisada yöntemsel, formel ve tekçi bir anlayış

yükleyen sistem günümüzde gerek büyük ekonomi kurumları gerek devletlerin yönetim biçimlerini etkilemektedir. Kuram her alanda ana akım olarak dayatılmaktadır, zira üniversitelerde dahi neredeyse tek geçerli yaklaşım olarak okutulmaktadır. Buna rağmen, teori günümüz ekonomilerinin problemlerini çözemediği ve öngörülerinin gerçekleşmediği yönünden eleştirilmektedir. Yaşanan ekonomik krizler ve gelişimini bir türlü tamamlayamayan ülkeler neoklasik paradigmanın hipotetik çerçevesinde bir çıkmaza girmişlerdir. Birey ile meta arasında

<sup>1</sup> İktisat Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye. (e-mail: gelekciaycann@gmail.com)

<sup>2</sup> İktisat Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye. (e-mail: arfklc90@gmail.com).

faıdacı bir anlayış üzerine kurulan neoklasik iktisat birçok kavramsal boşluk yaratarak aynı zamanda kendi içinde de çelişkilere sebebiyet vermiştir.

Pozitivist ve kesinlikçi bir ideolojik yaklaşımla geliştirilen teori özünde iktisadın konusu olan insanın çeşitli mekanizmalara sahip olması sebebiyle, mutlak sonuçlar üretmeyecek ve fizik bilimlerde olduğu gibi basit bir neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde incelenmeyecek bir alanı temsil etse de, metodolojisi ve modelleriyle pratikten uzak bir alana sıkıştırılmıştır. Dolayısıyla iktisat gerçek anlamından koparak meta fenomeni üzerinde yükselen, üretim ve tüketim ilişkilerinden giderek uzaklaşan ve yaratıcılığını yok ederek yalnızca yıkıma sebep olan bir finans kapitale dönüşmüştür. Çalışmada ilk olarak sanayi devrimi ile birlikte yaşanan dönüşüm bağlamında klasik iktisadın oluşmasına sebep olan düşünce akımlarına yer verilecektir. Daha sonra klasik iktisadın yarattığı insan modeli ve argümanlarından bahsedilerek homo economicus kavramının çatlakları ele alınacaktır. Sonraki bölümlerde ise neoklasik iktisadın temel varsayımları ve metodolojisi eşliğinde eleştirilere verilerek sonuca ulaşmaya çalışılacaktır.

## 2 Sanayi Devrimi ve Klasik İktisadın Yükselişi

18. ve 19. yüzyıllarda buhar gücüyle çalışan makinelerin fabrikalarda kullanılmaya başlanması ve çeşitli buluşların etkisiyle üretim bir dönüşüm geçirmiş ve Avrupa'daki sermaye birikimini artırmıştır. Küçük işletme sahipleri işçi konumuna geçmiş devamında ise makineler işçilerin yerini almaya başlamıştır. Yeni buluşlar, birçok insanın işsiz kalması ve artan nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan bu yeni düzen Sanayi Devrimi olarak adlandırılmaktadır. Sanayi Devrimi her ne kadar belli bir tarihe işaret ediyor olsa da uzun birikimlerin bir sonucu olarak görülmelidir.

### 2.1 Feodalitenin Çöküşü

14. yüzyıldan itibaren başlayan değişimle birlikte kentlerde ticaret artmaya başlamış ve parasal ekonomiye geçilmiştir. Kentlerin yüksek kazanç getiren bu çekiciliği kırsal kesimdeki ekonominin yavaş yavaş kentlere doğru kaymasına sebep olmuştur. Ticaretle gelen lüks mallara sahip olmak için bol kazanca ihtiyacı olan toprak sahipleri topraklarını köylülere satmak ya da kiralamak gibi eylemlere başvurmuştur (Huberman, 2003). Köylü için ilk başta özgür bir çalışma ortamı gibi görünen bu tablo kralların savaş masraflarını karşılamak için toprak sahiplerinden aldığı verginin yüküyle kısa sürede eski durumuna geri dönmüştür (Adda, 2002).

Toprak sahiplerinin toprakla birlikte neredeyse içinde bulunan herkese ve her şeye sahip olduğu feodal sistem böylece ilk çatlağını vermiştir. Zira köylüler ağır verginin getirdiği yüke karşı isyan etmeye başlamışlardır. İsyanların bir sonucu olarak ellerindeki yitirmeye başlayan lordlar arasında çatışmalar başlamıştır. Lordlar arasında bir anlaşmaya varılması için krallar sorumluluk almış ve hem söylem hem de eylem güçlerini artırmışlardır. Bu durum merkezileşmeye giden sürecin de ilk tohumlarını ekmiştir. Bu yıllar yüksek vergi oranları ve borçların değerini düşürmek için yapılan parasal cambazlıklarla geçerken lordlar gitgide etkinliklerini kaybetmiştir (Adda, 2002).

Nitekim 15. yüzyıl Rönesans dönemi, İngiltere için iki hanedan arasında geçen Güller Savaşı, lord anlaşmazlıkları ve orta sınıfın sesini yükselterek güç kazanmaya başlamasıyla geçmiştir. 16. yüzyıl ise yine Avrupa'da başlayan Reform hareketleri, İngiltere'de kent nüfusunun çoğalması, Amerika'dan gelen değerli madenlerle birlikte kölelik ve kolonizasyonun artışı ve elbette tüccar sınıfının hakimiyet sürecine tanık olmuştur (North, 2002). Bu gelişmelerle birlikte Fiyat Devrimi diye adlandırılan ve fiyatların üç katına kadar çıkararak yüksek kazanç enflasyonu yaşanmasına sebep olan



bir süreç başlamıştır. Satılan malların fiyatları maliyetlerinden çok daha hızlı bir şekilde yükselmiştir (Kaymak, 2011). Fiyat Devrimi tüccar sınıfının lehine gerçekleşerek fabrikaların çoğalmasına sebep olmuştur ve tüccar sınıfı kırsal kesim topraklarını kelepir fiyatına satın alarak gelişmesine engel teşkil edebilecek olan bu bölgeyi de kar kısılcasına almıştır (Adda, 2002).

Fiyat Devriminin getirdiği yüksek kazanç ve 15. yüzyıl sonlarına doğru başlayan, soylulardan bir kesimin artan yün talebi doğrultusunda ortak toprak alanlarını çitleyerek koyun otlağına dönüştürdüğü ve toprağın kamusal niteliğini kaybettiği, çitleme hareketinin toprak üzerinde özel mülkiyeti doğurmasıyla kapitalist tarıma geçiş başlamıştır. Zira çitleme hareketi birçok köylünün topraklarından atılmasına ya da ucuz işgücü olarak çalıştırılmalarına sebep olmuştur (Kaymak, 2011).

Feodal sistem çökerken üretim ilişkileri dönüşmeye ve kentler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Yükselen fiyatların ücretlerin üstünde seyretmesi kapitalist tarımcının lehine işleyerek daha çok üreten bir tarım sektörü oluşmasını sağlamıştır. Rekabet artmış ve bunun bir uzantısı olarak da birleşmeyi önleyici kanunlar çıkarılmıştır. Nihayetinde yavaş yavaş ayak sesleri duyulan ve oluşmaya başlayan ulus-devlet yapısı sayesinde ise çözülmeye başlayan loncaların tekeli de kırılmıştır (Adda, 2002).

Tüm bu yaşananlar İngiltere’de sermaye birikimi yaratılmasına ön ayak olmuştur ve kişi başına gelir devasa bir hızla artış göstermeye başlamıştır (Clark, 2013). Girişimcinin bankaların sağladığı finansmanlarla önu açılmış ve üretimde gerçekleşen makineleşme sonucunda fabrikalar hızlı üretime geçmiş, küçük işletmeler ise kapanmak zorunda kalmış, işletme sahipleri işçi konumuna geçmiştir. Sanayi Devrimi büyük bir gürültüyle gerçekleşirken, insan da ilk kez ciddi bir şekilde bencillikle tanışmaya başlamıştır. Ülke genelinde ekonomi iyileşirken artan kar oranları ve işsiz kalan insanlar ise

kapitalizmin ilk vahşi yıkımının örneğini oluşturmuştur (Buğra, 2016).

## 2.2 Kapitalizmin Ruhu: Protestanlık ve İktisadi Dönüşüm

Feodal yapı çökmüş ve kral merkezi bir güç haline gelmiş olsa da tek başına söz sahibi olamamaktaydı. Kilisenin muazzam gücü kendini toplumsal ve siyasal her alanda hissettirmekteydi. Hristiyanlık; kardeşlik, ortak mülkiyet, yardımseverlik gibi kavramların üstünde yükselmiş olsa da gerçeklik bunlardan çok daha farklı bir boyutta seyretmişti. Yaklaşık 1500’lü yıllara dek kilise ekonomiden siyasi yapılanmaya ve hukuksal süreçlere dek her alanda sesini yükseltiyordu (Durmaz, 2010). Çeşitli dinsel uygulamaları toplumu kontrol edebilmek adına müdahaleci bir araç gibi kullanmaktaydılar. Para karşılığı günahlar affediliyordu, Latince bilmeyen biri okuma yazma biliyor kabul edilmiyordu, soylular kiliseye her yıl ödeme yapmak durumundaydı; buna karşı gelmek otoritenin sorgulanması demektir ve kilise otoriter bir yargı gücünü elinde bulunduruyordu. Afroz ve işkence gibi çok çeşitli etmenlerle her türlü karşı gelmenin önünü kapatıyorlardı (Küçükkalay, 2015).

Kilise yönetime karışıyor, kendi mahkemelerini kuruyor ve kralın hakimiyetini zayıflatıyordu. Bu şekilde halkın karşısında kraldan daha büyük bir otorite gibi gözükmekteydi. Fakat halk vergiyi hem krala hem de kiliseye veriyor, alınacak eğitimlerde her iki gücün eğitimini almakla yükümlü kılıyordu. Böylece kilise hem halkın hem de kralın karşısında istenmeyen ve tehlikeli bir güç haline büründü. Kilise uygulamaları sorgulanırken krallık ile aralarında nasıl bir ayırım olması gerektiği ise tartışma konusu oldu. Krallık kilise ile bir çatışma içine girdi. Her iki taraf da Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu iddia etmekteydi. Bu da kiliseye karşı olan savaşın siyasal iktidarı güçlendirmesiyle sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı demektir. Nitekim burjuva sınıfı ile dini kesim (Protestanlar) birleşerek kiliseye ağır bir darbe

indirmek üzereydi (Çetin, 2002). 31 Ekim 1517 günü Martin Luther'in Roma'ya giderek kilise kapısına astığı 95 maddelik Katolizmi reddeden bildirgesi ile reform hareketi başlamış oldu. Reform hareketi kilisenin iktidarına karşı çıkarken dinsel öğretilerine de karşı çıkmaktaydı (Russell, 1997). Luther'in kilise kapısına asmış olduğu bildirge, tanrı ile kul arasına kimsenin giremeyeceğini ve kurtuluşun kilise ile değil imanla olacağını vurguluyordu. Luther'e Fransa'da Calvin ve İsviçre'de Zwingli'nin de eşlik etmesiyle beraber hareket giderek yayılmaya ve yerleşik yapıyı sarsmaya başlamıştı. Artık Tanrı ve insan arasındaki ilişki yeniden tanımlanıyor, insanın günahkârlığı ön plana çıkarılarak bu konuda yapılacak tek şeyin insanın kendi doğası gereği yaşaması olduğunu belirtiyorlardı. İnsan yalnızca iman ederek kurtuluşa erişebilirdi. Kilisenin bu konuda yapabileceği bir şey yoktu ve o ancak soyut bir birliği temsil etmeliydi (Küçükcalay, 2015). Bu bakış açısı bir anlamda iktidarı seküler devlet anlayışına götüren etken olmuştur. Katolikliğin kesin bir reddi olan Protestan anlayış, kutsal kitabı Katolik tekelden çıkararak Protestan papazlarının hizmet ettiği ve yorumladığı bir varlığa dönüştürmüştür. Düşüncenin temellerinde insanın Tanrı'ya layık olabilmesi için bu dünyada çalışması, akılcı olması, görevlerini yerine getirme aracı olarak mesleğini en iyi şekilde icra etmesi gerekliliği yatmaktadır (Küçükcalay, 2015). Protestanlığın Tanrı ile insan ilişkisinin kişiselliği, kaderin değiştirilemezliği, insanın bu dünyaya çağrılma sebebinin meslek olarak adlandırılan görevlerini icra etmeleri gerekliliği, kurtuluşun farkında olmayacağı için yapabileceğinin ancak mesleğini yerine getirmek olduğunu belirten dört temel unsuru insanı özgürleştiren ve üzerindeki baskıdan kurtulmasını sağlayan öğretiler haline gelmiştir (Torun, 2002). Weber kapitalizmin ortaya çıkışını Protestanlığın yukarıda sayılan ilkelerine dayandırmaktadır. Protestan ahlakının

kapitalist gelişmenin ruhunu oluşturduğunu ve ekonomik olarak gelişmeye yol açtığını belirtir. Çalışma ve biriktirmeye dayanan Protestan ahlakı girişimcinin yolunu açarken hızlı bir sermaye birikimine de sebep olmuştur. Bu dönemdeki girişimcinin geçmiş dönem girişimcilerinden farkı ise kârını maksimum kılmak istediğinden gelmektedir (Aytaç & İlhan, 2007). Küçükcalay (2015) bu noktada Weber'in görüşünü reddetmekle birlikte kapitalizm ve Protestanlığın karşılıklı bir ilişki içinde olduğunu ve birbirlerini etkilediğini vurgulayarak daha gerçekçi bir söylemde bulunmuştur. Zira kapitalizmin gelişimi Protestan ahlakının bir uzantısı olsa da temelleri 12. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Nitekim Reformun insanı etken ve girişimci bir konuma sokması, Rönesans'ın özgür irade, akılcılık ve şüpheciliği ön plana çıkaran fikirleri her alanda kendini göstererek büyük dönüşümlerin önünü açmıştır.

Tüm bu fikirler, daha etken bir konuma geçen insan için artık yeni bir başlangıç noktasına işaret etmekteydi. Bağımsızlık fikirleriyle değişime uğrayan alanlardan, ahlak felsefesinin bir uzantısı olarak onun içinde incelenen iktisat da payını almıştı. İktisat idealist varsayımlarla bilimsellik çabasına girişmek üzereydi. Kapitalizm tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak toplum ihtiyacını karşılamaya yönelik olan geleneksel üretim biçiminin yerini almaya başlıyordu.

### **2.3 Klasik İktisadın Ortaya Çıkmasında Etkili Olan Düşünce Akımları**

Feodalizm çürümüş, kilisenin otoritesi neredeyse yok olurken merkezi krallıklar güçlenmiş ve krallığın yanında çeşitli kurullar oluşturulmaya başlanmış, özgürlük, bağımsızlık, demokrasi, hak, hukuk gibi kavramlar sık sık tekrarlanan gündem maddeleri haline gelmiştir. Günümüzde hala devam eden yayılımın başlangıcı olan sermaye işte o zamanlarda yavaş yavaş her yeri ele geçirmeye başlamıştır (Huberman, 2003). Fiyat artışları ve yüksek kazanç in-



samı kâr hırsına bürürken yeni bir sınıf da doğmuştur: işçi sınıfı ya da emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan sömürülen sınıf. Üretimin makineleşmesi bir yandan çıktıyı artırırken diğer yandan acımasızca yok etmeye başladı. Yaratıcı yıkım olarak adlandırılan bu süreç yarattıktan sonra yıkmayı hiç bırakmadı. Giderek güçlenen bir burjuva sınıfı ve işsiz kalan insanlarla şekillenen pratik kaçınılmaz olarak burjuva sınıfı ve onların ihtiyaçlarından etkilenerek temelleri atılan bir klasik iktisat literatürü anlamına gelecekti (Thompson, 2004).

Peki tarih sahnesine çıkan ve yerini kolay kolay bırakmayacak olan liberal düşüncenin teorik arka planında neler vardı? Bu felsefenin yakıtını hangi düşünceler sağlamıştı? Düşünsel alandaki değişimlerin ilk en çarpıcısı yeni meşruiyet dayanakları aramanın temellerini oluşturan ve kökleri Rönesans ve Reforma dayanan Aydınlanma Çağıdır. Bu çağ düşünürleri dinin baskısıyla topluma yerleşmiş olan hurafe ve mit gibi kalıpları yıkmaya çalışarak insan aklının yüceltilmesi ve özgür birey fikrinin cazibesıyla yoğrulmaktaydı. Akıl her şeyden üstündü ve akla uygun, akılla yapılacak her iş insanı kurtuluşa götürecekti inancı baskındı. Geleneksel olanın yerine yeni bir düzen inşa etmek üzerine kurulu bu düşünce sistemi metafiziğin dışlanmasına, bilimin önem kazanmasına ve aklın ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Ulu, 2011).

Modern toplumun bir nevi inşa süreci olan Aydınlanma Çağında evren kendiliğinden işleyen bir mekanizma olarak görülürken kendiliğinden düzen fikrinin oluşmasında da destekleyici bir rol oynamıştır. Hiçbir müdahaleye gerek duymaksızın kendi iç dinamikleriyle devamını sağlayan evren aynı şekilde sosyal hayatın da işleme mekanizmasına ilham olmuştur. Akıl ve sözleşmelerle sağlanacak bu ortamda düzeni sağlamanın anahtarı ise çoğunluğun kararını öncüleyen demokrasi kavramı olmuştur (Bayhan, 2002). Aydınlanma felsefecileri insan davranışını ve davranışlarının altında yatan itici güçleri anlamaya dair incelemelerinin etkisiyle rasyo-

nalite fikrini, akli merkeze alarak daha da güçlendirdiler. Vardıkları fikirler genellikle insanın rekabetçi doğası, çıkar güdüsü, faydasını çoğaltmak isteyen bir varlık olduğu üzerineydi. İnsan artık yalnızca düşünen değil, çıkarını düşünen bir hayvan olmuştur. İnsan doğası eyleme ve bilgi edinmeyle ilerlemecilik üzerine kurulu olarak görülmekteydi (Küçükcalay, 2015).

Nihayetinde rasyonel düşünen insan demek olan homo economicus, insanın faydasını en çoklamak isteyen yönünü vurgulayarak diğer düşüncelere yaptığı katkılarla, Jeremy Bentham'ın faydacılık fikrinde somutlaşmıştır diyebiliriz. Çıkarını düşünerek hareket edecek insan, topluma yarar sağlar düşüncesi klasik iktisadın en önemli önermesi ve yapı taşı olmuştur. David Hume, Thomas Hobbes gibi düşünürlerin de, aslında daha önceleri Epikuros tarafından ortaya atılmasından dolayı etkilendikleri faydacılık fikri, düşünce dünyalarında önemli bir yerdedir (Küçükcalay, 2015).

Hobbes yaşadığı çatışmalı dönemin etkisiyle yazdığı kitap olan Leviathan'da ideal devletin yol haritasını belirlerken çıkar güdüsüyle yaşayan insanın akıl ile doğal düzene ulaşacağını vurgular. Hume ise doğal düzenden kuşku duyarak geliştirdiği düşünce dünyasında hem Hobbes hem de insan doğasının yalnızca faydacılığa indirgenemeyeceğini eleştirerek Bentham'a karşı gelmiş ve iktisadı daha deneysel bir şekilde inceleme gerekliliğini ortaya koymuştur. Düşünceyi ön plana çıkararak temelde her şeyin düşünce tarafından yaratıldığı bir özgürlük anlayışının asla tam anlamda gerçekleşemeyeceğini belirtmiştir. Hume çalışmalarında hakikatin deneye dayalı olarak öğrenilebileceği, doğal bir düzen varsa bile bunun insan aklını aştığı inancını taşımaktadır. Bu fikirler Hume'u dış ticaret konusunda müdahaleye gerek olmadığı, uluslararası dengenin kendiliğinden gerçekleşeceği, mülkiyet eşitsizliğinin yasal olduğu düşüncelerine götürmüştür (Dağ, 2016).

Rasyonellik altında birleşen düşünce yapısı

matematiksel bir ritme doğru ilerlerken insanın vahşi dürtüleriyle çıkarımı yükseltmeye çalışması bir yumuşatmaya ihtiyaç duymaktaydı. Nitekim insan bu vahşi dürtülerden Adam Smith'in sempati ve onay ilkesi sayesinde uzaklaştırılacaktı (Küçükalay, 2015). Smith bu ilkeleri oluştururken Bernard Mandeville'in yazdığı Arıların Masalı ya da Halkın Dirlik ve Düzenliğini Yapan Özel Günahlar isimli eserinden etkilenmiştir. Ancak bu etkilenme bir eleştiri yönünde geliştirilmişti. Şöyle ki Mandeville kitabında ticaret, endüstri, bilim ve sanat konusunda gelişmiş bir arı kovanından bahsetmektedir. Bu kovan gelişmişliğine rağmen ahlak ve erdem adına her türlü değerden yoksun, hırs, rekabet ve aç gözlülükle doludur. Tüm bu kötü özellikler ve herkesin en büyük payı alma hırsı kovan devletinin büyüklüğünü sağlamaktaymış. Gün gelip de tüm arılar ahlaklı olduğunda kimse mal mülkte gözü kalmamış, kimse iktidarda kalmak için savaşmamış ve hırsını kaybeden devlet düşman istilasına uğramıştır. Mandeville fablında kötü ve ahlaksız olarak nitelendirilen davranışlardan toplumsal refah ve üretimin doğacağını belirtmektedir. Ona göre bencillik erdemli ve doğaldır ve toplumu iyiye götüren davranışlar bu özelliklerden gelmektedir. Smith Mandeville'in bu düşüncesini eleştiriye tabi tuttu. Ona göre Mandeville günah ve iyi olanı birbirine karıştırıyor ve kötü düzeni meşrulaştırıyordu. Smith bireyin çıkarımı korumaya çalışırken bunu diğer insanların onayını almak ve sempati kazanmak amacıyla yapacağını öne sürmüştür. Böylece rekabet daha yumuşak sınırlar içinde gerçekleşecektir zira insanlar toplumdan dışlanmak istemeyeceklerdir (Kesici, 2010).

Klasik düşüncenin oluşmasına en büyük katkılardan biri de Newtonyen düşünceden geldi. Fizik ve matematiğin kesinlik gösteren sonuçları iktisadı büyülemişti. Tanrı'nın evrene karışmadığı fikri meşrulaşırken bu, iktisatta kendini ekonomiye karışmayan devlet olarak gösterecekti. Fizyokrasinin de etkilendiği bu fikir, liberal düşüncede ol-

gunlaşmıştır ve Smith' in evrenin kurallarını piyasa mekanizmasına yansıtmasıyla ekonomideki karşılığını bulmuştur. Ekonominin olması gereken denge durumu tıpkı evrendeki gibi kendiliğinden bir düzen içinde oluşmalıydı. Tüm bu düşünceler üzerinde iktisat, nüfus-gıda ilişkisi, doğal ücret, piyasaların temizlenmesi, asgari ücret gibi düzenlemelerle bir bilim olarak oluşturulmaya başlanmıştı (Günay et al., 2018).

### 3 Klasik İktisat

İngiltere'de sanayi devrimiyle toplumsal ilişkiler arasında basit bir neden sonuç ilişkisi kurulması oldukça sakıncalı bir sonuç doğurabilir. Çünkü sanayi devrimini toplumsal değişime sebep olarak görmek, sanayi devriminin ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal ilişkileri göz ardı etmemize sebep olurken, toplumsal değişimleri sanayi devrimine sebep olarak görmek ise sanayi devriminin toplumsal değişimler üzerindeki etkisini göremememize neden olabilir. Özellikle sanayi devrimi gibi ciddi toplumsal dönüşümlerin yaşandığı, birçok disiplinin inceleme alanı olabilecek, interdisipliner bir diyalektiğin kurulması gereken kapsamlı bir konuda basit bir neden sonuç ilişkisi kurmak bu olguların birbiriyle karşılıklı nedensellik içerisinde oluşturduğu devrimin anlaşılmasına, bütünsel kavrayışın sağlanamamasına dolayısıyla da yanlış sonuçlara ulaşılmasına sebep olabilir. Sanayi devrimiyle beraber değişen üretim ilişkileri üzerinden yükselen klasik iktisat teoreminin varsayımlarını incelediğimizde ise varsayımların birçok disiplinin devre dışı bırakılarak, yalnızca rasyonalizmle, belirli değişmez davranışlara, dürtülere sahip bir insan kabulünün kurduğu kapalı bir ilişkinin sonucu olarak ortaya çıktığı görülür.

#### 3.1 *Homo Economicus* ve *İnsan Doğası*

Klasik iktisat ortaya koyduğu homo economicus kavramıyla, aynı zamanda teoremin temel felsefesini oluşturacak olan belirli konularda bireylerin davranışlarına ve düşünce-





lerine dair yaygın bir kaniya varmış ve “evrensel” bir insan kabulü oluşturmuştur. Bu kabullerden kısaca maddeler halinde bahsedecek olursak;

- İnsan iktisadi kararlarında rasyoneldir.
- İnsan her zaman sadece kendi çıkarını düşünür, faydasını maksimize etmeyi amaçlar.
- İnsan piyasa hakkında tam bilgiye sahiptir.
- İnsanın bütün iktisadi tercihleri ve istekleri; rasyonel olması, piyasa hakkında tam bilgiye sahip olması ve her durumda faydasını maksimize etmeyi amaçlaması sebebiyle tahmin edilebilir ve açıklanabilir.

Bu tanımlamada ilk olarak dikkat çeken şey insanları özdeş bireyler olarak tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi maddenin birbiriyle özdeş atomları şeklinde tanımlama eğilimidir. Psikoloji, sosyoloji, nöroloji ve diğer sosyal bilimlerde oluşturulması gereken disiplinler arası yaklaşımdan oldukça uzak olan bu tanımlama ve kabulün üzerinden bütün bir ekonomik sistemin ortaya çıkması ve şekillenmesi klasik iktisat teoreminin bütünsel olarak sorgulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Bütün iktisat teorileri ve iktisadi düşünürler yöntem ve yaklaşım konusunda oldukça farklı tutumlar sergilese de ulaşmak istedikleri sonuç konusunda ortak bir paydaya sahiptirler. Bu sonuç ise toplum refahını maksimize etmektir. Bu bağlamda homo economicus kavramı düşünüldüğünde ise akıllara gelen ilk soru bireylerin egosu, çıkarıcılığı, rasyonelliği ve tatmini üzerine kurulu olan bu iktisat teorisinde toplum refahının nasıl sağlanacağı olacaktır. Bu sorunun cevabı ise Adam Smith’in klasik iktisadın felsefesini ortaya çıkartırken etkilendiği Mandeville’in “Arıların Masalı” ve objektivizmin kurucusu kabul edilen Ayn Rand’ın “Bencilliğin Erdemi” gibi eserlerinde bencilliğin toplum refahını tehdit etmeyeceği aksine toplum refahına olumlu bir etkisi

olacağı, bireyin bencilliğinin toplumun refah içinde yaşamasını sağlayabileceğini öngören birtakım düşüncelerle açıklanmaktadır.

Klasik iktisadın felsefesiyle temellerini attığı, neo klasik iktisadın ve Cambridge okulunun kurucusu olan Alfred Marshall tarafından isimlendirilen homo economicus kavramına zaman içerisinde birçok eleştiri gelmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde ise kavrama gelen bir takım önemli eleştirilere yer verip genel bir değerlendirmede bulunmakta fayda görüyoruz.

Karl Polanyi’nin klasik iktisada ve homo economicus kavramına dair değerlendirmelerde bulunduğu *Economy as Instituted Process* ve *Aristotle Discovers the Economy* makaleleri, Polanyi’nin eleştirilerini ve bakış açısını ortaya koymaktadır. Polanyi bu makalelerde iktisadın özsel ve formel (ideal) olarak iki farklı tanımlamayla oluşturulabileceğinden bahsetmiştir (Kızılkaya, 2002). Polanyi formel tanımlamaya göre kurgulanan klasik iktisadın doğası gereği apriori yargılar sonucunda oluştuğunu belirterek, toplumdan kopuk bir şekilde ortaya çıktığını yalnızca kıtlık olgusunu kavrayan, bu kıtlıktan rasyonel seçimler ve piyasa mekanizmasının yardımıyla kurtulan bir insan ideali ortaya attığını söyleyerek eleştirir. Homo economicus tanımlamasını bu formel yaklaşımın bir sonucu olarak gören ve reddeden Polanyi klasik iktisatçıların, piyasa mekanizmasının sorunsuz işleyebilmesi için gerekli olan insan davranışlarını tespit edip bu davranışları doğa yasalarıyla açıklamaya çalışarak homo economicus kavramının evrensel bir kabulünü sağlamaya çalıştıklarını belirtir. Polanyi özselci tanımlamaya göre kurgulanan iktisadın ise insanın toplumla olan ilişkisinin bir yansıması olarak ortaya çıkması gerektiğini savunur (Polanyi, 2003). Klasik iktisada ve homo economicus kavramına bir diğer eleştiri ise Thorstein Veblen’den gelmiştir. Veblen homo economicus kavramının insanı yalnızca haz ve acı üzerinden tanımlayarak, insanı sürekli bu iki kavram arasında matematiksel hesaplar yapan bir makineye indirgediğini belirterek

eleştirmiştir (Veblen, 1964). İnsan davranışlarının temelinde alışkanlıklar olduğunu söyleyen Veblen bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade eder: “İnsan davranışının diğer alanlarında olduğu gibi, ekonomik yaşamda da alışkanlığa dayalı hareket tarzları ve ilişkiler gelişir ve gelenekle kurumlar yapısına yerleşir. Bu kurumların kendilerine ait buyurucu, alışkanlığa dayalı bir gücü vardır. Eğer tersi olsaydı, insanlar evrensel olarak bir kurumsal yapının meydana getirdiği geleneksel zemine ve değerlere değil de, sadece ve doğrudan insan doğasına özgü yetenekler ve eğilimlerin meydana getirdiği geleneklere aykırı zeminlere ve değerlere dayalı olarak davransaydı, o zaman ne kurum ne de kültür olurdu. Ancak toplumun kurumsal yapısı var olmayı sürdürür ve insanlar onun ana hatları içinde yaşar.”

Veblen'in (conspicuous consumption) gösteriş amaçlı tüketim teorisinde de klasik iktisadın homo economicus varsayımını ve talep teorisini onaylamadığı görülmektedir. Çünkü Veblen bu teorisinde tüketicilerin gösteriş amaçlı taleplerinin ve tüketimlerinin olabileceğini belirterek aslında bütün tüketicilerin rasyonel olmadığını ve yalnızca marjinal faydasını maksimize etmeye çalışmayacağını ifade etmiştir. Polanyi ve Veblen bu eleştirilerle insan doğası hakkında keskin yargılara varan homo economicus kavramını eleştirirken aynı zamanda insan doğası hakkındaki düşüncelerini de ortaya koymuşlardır (Veblen, 1989).

Tarihin her döneminde felsefe, iktisat, teoloji, sosyoloji, biyoloji gibi bilimsel alanların her daim inceleme konusu olmuş olan “insan doğası” hakkında Polanyi ve Veblende olduğu gibi birbirinden farklı birçok yaklaşım söz konusu olmuş, dolayısıyla bu yaklaşımların “insan doğası” ile ilgili vardığı sonuçlar da oldukça çeşitlilik göstermiştir. Ancak bu yaklaşımların gerek düşünce yöntemi olarak gerekse de felsefi olarak birbirinden keskin bir şekilde ayrılmasına sebep olan en büyük farklılık, dönemin felsefi düşünürleri arasında da hararetli

tartışmalara ve ciddi ayrışmalara yol açan materyalizm, idealizm ayrımıdır.

Materyalizm idealizm ayrımından, bu felsefi akımların en önemli temsilcileri olan Marx ve Hegel üzerinden, kısaca bahsetmek gerekirse Marx'ın materyalizminin özünü oluşturan ve Hegel' in idealizminin karşısında duran şey, insanın düşüncelerinin, ekonomik ilişkiler, bu ilişkilerin çevresinde şekillenen üretim ilişkileri ve bu üretim ilişkilerinin oluşturduğu dinamik yapı gibi nesnel unsurların, maddeye ve şeylere kazandırdığı anlam tarafından belirlendiğidir. Dolayısıyla Marx insanın sabit bir doğası olmadığını, insan düşünce ve davranışlarının bahsedilen bu nesnel unsurlar tarafından belirlendiğini savunurken bunun aksini iddia edenleri ve insan doğasına dair keskin yargılara varanları idealizmin dogmacıları olarak ilan eder. Hegel' e göre ise insanın zihnindeki idea neyse dünyadaki her şey bunun bir yansımasıdır ve bu idealar ise her insanın zihninde doğuştan itibaren vardır ve olmaya devam edecektir (Politzer, 2011).

Materyalizmin en önemli temsilcilerinden olan klasik iktisadın hem temel varsayımlarına hem de teorilerine en sert eleştirileri getirmiş olan Karl Marx kurucusu olduğu diyalektik materyalist düşünce yöntemiyle çok daha farklı bir perspektiften özgün eleştirilerde bulunmuştur. Elbette Marx'ın eleştirilerinin bu kadar ses getirmesindeki en önemli sebep dönemin tarihsel koşulları olmuştur. Özellikle Charles Darwin'in 1859 yılında yayınlanan ve materyalist bir yöntem izleyerek ortaya çıkarttığı “Türlerin Kökeni” adlı eserinde, bilimin en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul edilen evrim teorisi, bilim dünyasında hızla yaygınlaşarak kabul görmüş, o dönem devam eden materyalizm idealizm savaşımında materyalist çevrelerce idealizmin ağır yenilgisi olarak görülmüştür. Günümüze kadar süregelen bilimsel araştırmalarda elde edilen bütün kazanımlarda materyalist yöntemlerin kullanılması bu tartışmaya son vermiştir (Politzer, 2009). Günümüzde insanın evrimini, dolayısıyla davranışlarını, dürtülerini



ve içgüdülerini inceleyerek ortaya koyan ve insan doğasıyla ilgili önemli sorulara bilimsel bir cevap niteliği taşıyan, Charles Darwin'in ortaya koyduğu evrim kuramı üzerinden oldukça önemli gelişmeler kaydedilerek insan doğasıyla ilgili daha fazla soruya cevap bulunmuş ve evrimle ilgili çalışmalar evrimsel biyoloji, evrimsel psikoloji gibi alanlara ayrılarak devam etmiştir (Bakırcı, 2014).

Yapılan araştırmalar sonucunda insan doğasıyla ilgili elde edilen önemli bulgulardan bahsedecek olursak, 2009 yılının şubat ayında insan evrimini ve insan doğasını tartışmak üzere Utah üniversitesinde bir araya gelen ve evrimsel antropoloji alanında çalışmalarda bulunan antropologlardan bahsedebiliriz. Antropologlar bu toplantıda, insan saldırganlığının, insanın oldukça uzun bir süredir devam eden evrim sürecinin sonucunda ortaya çıkmış olan doğasıyla ne gibi bir ilgisi olabileceğini belirlemek amacındaydılar. İnsan doğası üzerindeki somut verilerin değerlendirildiği bu konferansta antropologlar, insanın evrimsel sürecinde şiddete, barışa, dayanışmaya ve bencillikğe dair verilebilecek birçok örneğin var olduğuna dikkat çekerek bütün bu kavramların hepsinin insan doğasında yer aldığına dikkat çektiler. Bunun sonucunda Utah üniversitesi antropoloji profesörü Elizabeth Cashdan insan doğasıyla ilgili şu açıklamada bulunmuştur: “Şiddet de, barış da, bencillik de, dayanışma da insan doğasında var. Tüm bu geniş çaptaki duyguların evrimleşme nedeni, hepsinin geçmişte bir şekilde insanın işine yaramış olmasıdır”. Cahsdan bu sözlerine ek olarak “İntikam, kin, mutluluk, öfke gibi duyguların evrimleşme nedeni, bunların çoğu zaman uyum başarısını artıran davranışlar olmasıdır. Bu durum tüm diğer hayvanlarda olduğu gibi, insanlar için de kesinlikle doğrudur” açıklamasında bulunmuştur. Konferansa katılan birçok antropolog bu ifadeleri destekleyen açıklamalarda bulunur. Utah üniversitesinde evrimsel biyoloji alanında çalışmalarını sürdüren David Car-

rier “Çocuklarımız için gösterdiğiniz şefkatin sizin genlerinizin hayatta kalma olasılığını artırması gibi, şiddet eğilimleri de bazı türler için genelde aynı şekilde işe yarar. Saldırgan davranış, bireyin hayatta kalma veya üreme olasılığını arttırdığı türlerde evrimleşmiştir. Bu da o türlerle ilgili belirli çevresel, sosyal, tarihsel koşullara ve üremeyle ilgili durumlara dayanır. İnsan kesinlikle en saldırgan türlerden birisidir. Ancak aynı zamanda en özgeci ve empatik türlerden birisidir” açıklamasıyla Cashdan'a katkı sunmuştur. Konferans antropologların insan doğasında yer alan saldırganlık, dayanışma, bencillik gibi davranış şekillerinin harekete geçip geçmeyeceği veya hangisinin nasıl harekete geçebileceği konusunda belirleyici temel unsurun çevresel faktörler olduğu konusundaki uzlaşmasıyla devam etmiştir. Cashdan bu durumu “Biyologlar, çevredeki koşullara karşı kalıplaşmış tepkiler olan tepki normlarından bahseder. Örneğin kimi böcekler, eğer popülasyonda daha az dişi varsa, yani eş bulma fırsatı daha azsa genelde eşlerini daha çok korur. Doğal seçim sabit bir davranış biçimlendirmemiştir, tepki normlarını biçimlendirmiştir. Tepkinin doğası budur” sözleriyle somut olarak örneklendirmiştir. Saldırganlığın herhangi bir çevresel faktörden bağımsız olarak ortaya çıkmasının çok ender bir durum olduğunu söyleyen Cashdan ancak bir dizi çevresel faktörün insanı saldırganlığa ve bencillikğe itebileceğini belirtiyor. Cashdan evrimin bizi şiddet dolu hale getirmediğini, bencilleştirmedeğini ya da barışsever bir dayanışma içerisine sürüklediğini, evrimin karşımıza çıkan farklı koşullar altında, koşullara uyum sağlamak adına tüm bu davranış biçimlerini sergilememizle süregeldiğini belirtiyor. Dolayısıyla antropologlar “insan bencilidir” ya da “insan bencil değildir” gibi kesin yargıların insan doğası olarak kabul edilemeyeceğini, insan davranışlarının, bencillik ya da dayanışma gibi davranış biçimlerinden hangisinin öne çıkacağı konusunda belirleyici olan “çevresel faktörler” tarafından şekillendiğini vurgulamışlardır.

Konferans, David Carrier'ın bu durumun önemini vurguladığı “Ruanda’da ve eski Yugoslavya’da 1990’lardaki çatışmalar şimdi bize uzak anlar gibi görünüyor olabilir, ancak bu türden bir şiddetle barış arasındaki fark, sandığımızdan çok daha ince bir çizgidir. Şahsi fikrime göre bir bütün olarak Batı toplumları, şiddetin gelecekte yaratacağı problemin büyüklüğü hakkında toplu bir inkar içinde. Biz barışı seviyoruz, geçmişteki şiddetin, işgallerin artık olmayacağına inanıyoruz. Ancak yakın tarihimiz ve günümüzdeki olaylar, insanların kolaylıkla kişiler ve kitleler arası şiddete yönelebileceğini gösteriyor. Hayati önem taşıyan doğal kaynakların az bulunduğu bölgelerde bu durum daha da önemli bir hal alıyor. Bilim insanları iklim değişikliğinin ve enerji yetersizliğinin bir sonucu olarak gıda ve temiz su gibi temel kaynakların giderek azalacağına inanıyor. Bu durumda şiddete yol açabilecek çevresel ve sosyal etkenleri kontrol etmek giderek daha zor olabilir” açıklamasıyla sona ermiştir (Whipps, 2009). Bilimsel alanda, evrim kuramında yaşanan bu gelişmeler insan doğasını baz alarak kurulan bütün teorilere, düşüncelere, felsefi ve siyasi akımlara etki etse de bu etki oldukça sınırlı olmuş ve toplumdaki yaygın “insan doğası” kabulünün değişmesinde henüz önemli bir rol oynayamamıştır. Süregelen eleştiriler ve yaşanan birtakım gelişmeler sonucunda rasyonel tercih teorisinin, tüketici tercihlerini açıklayamadığına dair yaygın bulguların oluşmasının iktisat alanına yansımaları ise nöro iktisat ve davranışsal iktisat gibi alanların kurulması ile olmuştur. Nöro ekonomi nöroloji, ekonomi ve psikoloji alanları arasında kurulan interdisipliner bir yaklaşımı temsil etmektedir. Nöro ekonominin amacı tüketicilerin karar alma sürecinde, talep stratejilerinde beynin matematiksel ve davranışsal olarak nasıl tepkilerle hareket ettiğini ortaya çıkartmaktır. Davranışsal iktisat ise psikoloji ve ekonominin ortak etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır. İktisadi faaliyetleri de insan davranışının bir sonucu olarak yorumlayan

davranışsal iktisat, insan davranışlarının rasyonel olmadığını ve insan psikolojisinin anlaşılmasından tahmin edilemeyeceğini öngörmektedir.

Davranışsal iktisadın önemli temsilcilerinden Daniel Kahneman da tüketicilerin her zaman rasyonel davranamayacağını belirtmiştir. Kahneman belirsizlik ve riskin söz konusu olduğu ortamlarda insanların irrasyonel davranacağına dair yaptığı çalışmalarla tüketici teorisi ve ümit teorisini ortaya çıkartmış, bu çalışmalarıyla Nobel almaya hak kazanmıştır. Davranışsal iktisadın rasyonel tüketici teorisine en büyük eleştirilerinden birisi ise teori oluşturulurken insan duygularının yok sayılmasıdır (Kahneman, 2016).

Thaler ise sınırlı rasyonelite kavramını bularak, kısa zaman içerisinde büyük ve karmaşık sorunlarla yüzleşmek durumunda kalan insanın yeterli düşünce gücüne sahip olamaması sebebiyle rasyonel davranamayarak bilişsel kısa yolları kullanmak zorunda kalacağını ve sistematik hatalar yapacağını belirtir. Thaler yaptığı araştırmaların sonucunda rasyonel olarak tanımlanan bireylerin hislerini kontrol etmekte yaşadığı zorlukları tespit ederek, yeterli bilgiye sahip olmasa dahi kendine olan aşırı güveni sonucunda özellikle finans piyasasında irrasyonel yatırımlarda bulunan tüketiciler olduğunu ortaya çıkartmıştır (Sunstein & Thaler, 2015).

İnsan doğası ve insanın rasyonelliğiyle ilgili elde edilen bu bulgular, klasik iktisadın homo economicus tanımlaması çerçevesinde, tüketici davranışlarının tahminine dayanan arz-talep dengesi ve piyasada fiyat oluşumu gibi en temel teorilerinin bile sorgulanır bir hale gelmesine sebep olmuştur.

### 3.2 Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Mutlak ve karşılaştırmalı üstünlükler teorisi klasik iktisadın serbest dış ticaret politikalarının temel argümanlarını oluşturmaktadır. Bu teorilerde aynı zamanda serbest dış ticaret politikalarının dünya toplumlarının refahının maksimize edilmesi için



gerekli olduğu belirtilerek “insanın faydasını maksimize eden doğasıyla” bir bütünlük sağlanmış olur.

Adam Smith, 1776 yılında yayımlanan ulusların zenginliği kitabında yer alan mutlak üstünlükler teorisinde, ülkelerin birbiri arasında yaptığı ticarete, ülkelerin birbirlerine karşı üretimde üstünlük sağladıkları ürünlere yoğunlaşması gerektiğini ve bu alanlarda uzmanlaşması gerektiğini ifade etmektedir. Bu uzmanlaşmanın sonucunda maliyet konusunda da avantajların ortaya çıkacağını belirten Adam Smith bu sayede uygulanacak serbest dış ticaret politikalarının bütün ülkeler için avantaj sağlayarak bütün ülkelerin refah düzeyini arttıracığını aynı zamanda dünya kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılacağını savunmuştur. Mutlak üstünlükler teorisi dönemin nesnel ve tarihsel koşullarından bağımsız olarak teorik bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda tutarlı bir teori gibi görünmektedir. Ancak dönemin nesnel koşullarına bakıldığında İngiltere’de gerçekleşen ve üretim ilişkilerini derinden etkileyen sanayi devriminin İngiltere’ye üretimde sağladığı avantaj göz ardı edilmemelidir. Burada önemli olan nokta üretim sürecine dahil olan teknolojinin mutlak üstünlüklere direkt olarak etki edecek olmasıdır.

Örneğin sanayi devriminden önce coğrafi şartları gereği tarıma daha elverişli olan bir ülke tarım ürünlerinde mutlak üstünlüğe sahipken sanayi devriminden sonra üretilen traktör vb teknolojik araçları üretilmesi durumunda bu gibi teknolojik araçların üretimini gerçekleştiren ülkelere karşı gerek üretim miktarı gerek üretim süresi gerekse de maliyet açısından oldukça dezavantajlı bir durumda kalabilir. Sanayi devriminden günümüze kadar olan süreç incelendiğinde teknolojinin üretime ve dolayısıyla mutlak üstünlüklere olan etkisi açıkça gözlenmektedir. Günümüzde sanayi devrimini en hızlı gerçekleştiren ve dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkeler, sanayi devrimini gerçekleştirmekte gecikmiş ve üretim

süreçlerine teknolojiyi yeterince dahil edememiş birçok ülkeye göre ciddi bir avantaj elde etmiştir (Stiglitz, 2003). Dolayısıyla sanayi devrimi sonrasında üretilen makineleri üretim aracı olarak kullanarak maliyet, üretim miktarı, üretim süresi gibi konularda ciddi bir avantaj elde eden ülkeler dış ticarete de oldukça avantajlı bir konuma yerleşmiştir. Bu gibi ülkelerin elde ettiği bir diğer avantajısa üretim araçları gibi teknoloji yoğun ürünlerin katma değerinin, hayvansal gıdalar gibi emek yoğun ürünlerin katma değerinden oldukça yüksek olmasıdır. Özellikle dış ticarete bu gibi üretim araçlarını henüz üretemeyen ülkelerin daha hızlı ve daha yüksek miktarlarda üretim gerçekleştirebilmek, mevcut teknolojik gelişmeleri yakalayabilmek amacıyla bu gibi üretim araçlarını ithal etmek zorunda kalması ancak yalnızca emek yoğun ürünleri ihraç edebilmesi bu gibi ülkelerin dış ticaret dengesinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla dönemin nesnel şartları göz önüne alındığında serbest ticaret politikalarının ve mutlak üstünlükler teorisinin uygulanması sanayi devriminin öncüsü olmuş ülkelerin dış ticarete elde edeceği ciddi bir avantaj anlamına gelmektedir. Günümüzün ekonomik anlamda önde gelen ülkelerinin katma değeri yüksek ürünlerin ihracatında diğer ülkelere göre önde olması bu durumun bir tesadüf olmadığını kanıtlar niteliktedir (Acemoğlu & Robinson, 2017).

Bazı ülkelerin birçok ürünün üretiminde diğer ülkelere karşı dezavantajlı konumda olması bu ülkelerin mutlak üstünlükler teorisine göre dış ticaret yapmasının hiçbir anlamı olmadığı sonucuna çıkmaktaydı. Ancak David Ricardo 1817 yılında ortaya attığı karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde bu ülkelerin de dış ticaret yapabileceğini savunmuştur. Ricardo teorisini iki ülke arasında iki ürünlü bir ticaret varsayımında bulunarak açıklamıştır. Teoriye göre iki ülke arasında söz konusu iki ürünün üretiminde de dezavantaja sahip olan ülkenin dış ticarete, ticaret yapacağı ülkeye göre oransal olarak daha az dezavantaja sahip olduğu

ürünleri üreterek uzmanlaşması ve diğer ülkeye bu ürünü ihraç etmesi gerektiğini, diğer ülkeninse oransal olarak daha avantajlı olduğu ürünlerin üretiminde uzmanlaşarak bu ürünün ihracını gerçekleştirmesi gerektiğini savunmuştur (Küçükkalay, 2015). Bu teori gerek ülkeler arasındaki ticaret mekanizmasının çok daha karmaşık olması, gerekse de her iki üründe de avantaja sahip olan ülkenin, diğer ülkenin de ticaret yapabilmesi için avantaja sahip olduğu ürünlerin birinden vazgeçmesinin beklenmesi açısından uygulanması oldukça zor bir teoridir. Özellikle sanayi devriminde önde olan ülkelerin birçok ürünün maliyetinde ve üretiminde avantaj elde ettiği düşünülürse daha kısa sürede, daha yüksek miktarlarda, daha uygun bir maliyetle üretebileceği ve söz konusu diğer ülkeye göre çok daha kolay ihraç edebileceği ürünleri neden daha fazla bir maliyete katlanarak söz konusu ülkeden ithal etmek isteyeceği anlaşılamamaktadır.

#### 4 Neoklasik İktisat

Neoklasik iktisat günümüzün ana akım iktisat öğretisidir ve yoğun bir sermaye birikimi, uluslararası ticarete artış, teknolojik gelişme ve girişimciliğin artması gibi sebeplerle birlikte sanayi devriminin olgunluk çağında, klasik iktisada yöneltilen eleştiriler sonucu geliştirilmiş bir teoridir. (Küçükkalay, 2015).

Sanayi devrimi boyunca zirai üretim yüksek oranlarda artarak teknik gelişmelerin de yaşanması ile önemli bir çıktı haline gelmiştir. Üretimdeki bu artış, nüfus artışıyla birlikte bir sorun haline gelen beslenme problemine ve bu sebeple tarım dışı sektörlerdeki gelişmenin yavaşlamasına sebep olan etkilerin azaltılmasına çözüm olmuştur (Güran, 2017). Yeni mal ve enerji kullanımı sonucu üretimin niteliği değişmiş, makineleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte maliyet düşüşleri meydana gelmiştir. Bu durum neticesinde ise işsiz kalan insanların kentlere yığılması ve fabrikalarda ucuz işgücü olarak çalıştırılması söz konusu olmuştur (Adda, 2002).

Liberal düşüncenin hakim olduğu bu dönemlerde işçi sınıfı giderek genişlemiş ve toplumda büyük bir eşitsizlik meydana gelmiştir. Üretim artışına rağmen ekonomi sefalet içinde kalmıştır. Makineleşmeyle birlikte gelen rekabetin yanına bir de devletlerin sömürgecilik yarışında giriştikleri rekabet eklenmiştir. Avrupa gözü dönmüş bir şekilde sömürüye yönelmiş ve halkın refahı, ekonominin gidişatı örselenmiştir. Böylece 1820'lerden itibaren krizler yaşanmaya; nüfus artışı, ücretlerde düşüşler ve istikrarsızlıkların sebebi olarak görülen klasik iktisadın teorileri kendi içinde çatırdamaya başlamıştır (Huberman, 2003).

İşsizlik, ucuz işgücü ve yoğun çalışma saatleri nedeniyle liberal teorilere karşı tepkiler yükselmiş ve bu durum çeşitli eleştiriler doğurmuştur. 1800'lü yıllarda başta en sert eleştiriyi getiren Marksizm olmak üzere klasik iktisadın evrensellikten uzak olduğunu düşünen milliyetçiler, insancıl olmadığını düşünen hümanistler ve tarihçi okul gibi düşünce akımları klasik iktisadı yoğun şekilde eleştiriye tabi tutmuşlardır. Klasik iktisat, ilkeleri, yöntemi ve teorilerinin yanlışlığı gibi birçok yönden eleştirilmiştir (Buğra, 2016).

Tüm olumlu ve olumsuz gelişmelerle birlikte klasik iktisadın üç guruba ayrılmış olan, patronlar, işçiler ve rantiyerlerden oluşan sınıflı toplumu (Küçükkalay, 2015), Marksizmin kapitalist sömürüyü klasiklerin kendi teorileri olan emek değer kuramıyla açıklaması ve giderek popülerlik kazanarak güçlü bir teori haline gelmesi, altın standardı sonucunda ortaya çıkan deflasyonist baskı, giderek artan ülkeler arası sömürü yarışı, şirketlerin değişen iç yapıları sonucunda, karar birimleri olarak yerini bireye bırakan bir toplumsal yapıya doğru değişmeye başlamıştır (Dudu, 2003). Görünmez elin hayal kırıklığı yaratan başarısızlığına çözüm, devletin ilkeleri ve müdahale alanının genişlemeye başladığı bir atmosferde klasik iktisada gelen eleştirilerle birlikte temelleri atılmaya başlanan yeni bir iktisat anlayışından gelmiştir. Neoklasik iktisat böyle bir ortamda gelişerek, klasik



iktisada yöneltilen eleştiriler ve teorilerinin geliştirilip düzenlenmesiyle günümüze uzanan bir iktisat anlayışını hakim kılmıştır.

#### **4.1 Marjinalist Devrim ve Neoklasik İktisadın Yükselişi**

Bir dönemin büyük kırılmalar ve dönüşümlerle kapanarak yeni bir dönemin başlaması bir tür devrim olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda iktisat için, neoklasik iktisatla birlikte kapitalizmin finans boyutunda ayak seslerini duyurmasına denk gelen (Sarfati, 2010), Walras'ın, çeşitli eklemeler ve çıkarmalarla biçimlendirdiği marjinalizm de çoğunluk için bir devrim niteliği taşır.

Dönemin koşullarına bakıldığında belki Marksist baskıya bir cevap arayışıyla başlayan ve iktisadın büyük yankılar uyandıran metodoloji soruşturmalarıyla devam eden süreç, iktisadı felsefeden ve sosyal bilimlerden kopararak matematiksel bir alana doğru itmiştir (Buğra, 2016). Bu alan iktisadın siyasal iktisattan kopuşu ve yalnızca iktisat olarak nitelendirileceği Marjinal Devrim dönemidir. Dönemin başlangıcı 1871 tarihinde neredeyse eş zamanlı bir şekilde çalışmalarını yürüten üç iktisatçı Jevons, Walras ve Menger ile gerçekleşmiştir. Bu iktisatçılar marjinal fayda ilkesini üretirek değer paradoksuna bir çözüm getirmişlerdir (Skousen, 2003). Böylece değer temsil ettiğinden daha farklı ve bireysel bir anlama kayarak, emekten koparılmış, şeylerin faydalarıyla açıklanabilmesine ve yine bunun bir uzantısı olarak toplumsal olanın her alanında yansımalarını gösterecek büyük bir değişime sebep olmuştur (Sarfati, 2010). Marshall, Edgeworth, Wickstead, Pigou, Böhm von Bawerk, Wieser, Pantoleoni, Barone, Pareto, Wicksell, Cassel, Fisher, Clark yapmış oldukları çeşitli çalışmalarla neoklasik iktisadın gelişmesine katkıda bulunmuş ve yayılımında büyük roller üstlenmişlerdir (Dudu, 2003).

Neoklasikler, faydasını maksimum yapmaya çalışan evrensel ve soyut bir insan profilini temel alarak, bireyin tüm tercih-

lerini belirlenebilir ve ölçülebilir bir alanla sınırlamıştır. Newtoncu fiziğin etkisi ile matematiğe atfedilen bu amaç doğrultusunda bireyler öngörülebilir iktisadi aktörler olarak kabul edilmiştir. Böylece bireyin davranışlarının modellenerek her şeyin matematik ile açıklanabilmesi mümkün kılınmıştır (İslatince, 2018).

Matematiğin yoğun kullanımı, yöntem tartışmaları ve tutarlı bir kuram arayışıyla birlikte neoklasik iktisat hızlı şekilde gelişerek klasik iktisadın sorunlarına odaklanmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlisi klasiklerin açıklayamadığı fiyatların oluşması, gelir dağılımı, verimli kaynak kullanımının belirleyicileri gibi konulara akla yatabilen açıklamalar getirebilmeleri olmuştur (Dudu, 2003).

Neoklasikler Smith, Ricardo ve Marx'ın incelediği ve üzerinde çalıştığı büyüme sorununu daha geniş bir yelpazeden ele alarak üretim ve bölüşümü birbirleriyle ilişkilendirmişlerdir. Değer teorisinin yeniden formülizasyonu ile subjektif değer, nihai talep, marjinal fayda hipotezi, tam ikame prensibi ve sermaye teorileri gibi geliştirdikleri teoriler ile (Skousen, 2003) işçiler, rantiyerler ve patronlardan oluşan üçlü sınıf anlayışı yerine getirdikleri atomisite toplumsal yapı yoluyla kapitalizmin entelektüel dayanağını güçlendirmişlerdir (Kazgan, 1969).

#### **4.2 Neoklasik İktisadın Post-Truth Hali: Evrensellik Çabası**

Rönesans sonrası Aydınlanma dönemiyle geçirilen dönüşümün bir sonucu da metodolojik değişim olmuştur. Bu değişimin yansımalarını neoklasik iktisat ekolü için ele aldığımızda ekolün büyük bir yanılsamaya düşerek tarihselliği göz ardı ettiği gerçeğiyle karşılaşırız. Neoklasik iktisatta, analizler dinamik bir şekilde gelişim süreçleri üzerinden değil statik bir şekilde olgular üzerinden yapılmaktadır ve bu da neoklasik iktisadın kapalı bir analiz yapmasına sebep olur (Colander et al., 2004). Neoklasik ekol faiz, kar, rant, gibi kavramları birer olgu olarak



ele alır ve kavramların oluşum süreçlerini incelemeyi. Bu anlayışa göre olgular yalnızca oluş biçimleriyle vardır, başka bir ifadeyle olguların nasıl olduğunu açıklamak yerine, olgular başka bir olguya dayandırılarak incelenir (Aydın, 2016). Pozitivist yöntemin bir özelliği olan bu durum iktisadın en önemli dayanaklarından biri olan pozitivist nesnellik argümanıdır ve iktisadın zaman ve mekandan bağımsız bir şekilde evrensel olma çabasını da açıklamaktadır (Kara, 2001). Nesnellik argümanı iktisat için, sosyal bilimlerde her zaman geçerli olamayacak fakat ideolojilerden arındırma kaygısıyla, bir ön kabul olarak kullanılmıştır (Dudu, 2003). Buna göre obje ve süje arasında bir ayrım vardır ve incelemeler her zaman süjeden objeye doğru yapılır. Nitekim sosyal bilimler söz konusu olduğunda bu ayrım geçerliliğini yitirerek yapılan kimi analizlerde objenin süje olma durumu gerçekleşebilmektedir. Bireyin iktisada bu şekilde konu olması, her zaman faydasını maksimum yapan ve bunun için gerekli olan veriye ulaşabilen, bunu da karmaşık matematiksel yöntemler sayesinde kullanabilen bir kimse olduğuna işaret ederek gerçeklikten uzak varsayımların sebeplerinden birini oluşturmaktadır (Dudu, 2003).

İktisadın bilimsel ve evrensel olma güdüsüyle yoğun matematik kullanımı geçmiş yıllarda Fransa’da bir grup öğrencinin ana akıma eleştirileri bağlamında protesto edilmiştir. Post otistik iktisat adını verdikleri hareket, eleştirileri bakımından dikkate almaya değerdir. Harekete göre iktisadın otizmli hali, otizmden mustarip olanlar gibi, iktisadın da zeki ama saplantılı ve odak problemleri yaşayan, yalıtılmış bir disiplin olması anlamına gelmektedir (Campbell, 2004). Matematiğin “kendi içinde bir amaç” olduğunu dile getiren hareket son zamanlarda ana akım iktisat paradigmasına getirilen en önemli eleştiri olarak kabul görmektedir. 2000 yılında “Ecole Normale Supérieure” öğrencilerinin yayınladığı ve daha sonra Cambridge, Harvard ve bazı önde gelen iktisatçılar arasında da destek bulan

bildiriye göre öğrenciler artık iktisadın kurgusal dünyasından kurtularak daha gerçekçi modellerle, içinde yaşadığımız dünyayı anlamak ve çözümler üretebilmek istiyordu. Aynı zamanda matematiğin kontrolsüz bir şekilde bir fetişe dönüşmesinden rahatsızlık duyduklarını, bunun yerine gerektiği yerde gerektiği şekilde kullanılması gerektiğini ifade ediyorlardı (Altunöz, 2013). Bir diğer önemli madde, iktisatta çoğulcu bir yaklaşım sergilenerek eğitimde kuramların birlikte ve tarihsel bir bakış açısıyla verilmesinin gerekliliği idi (Erdölek, 2012).

Post otistik iktisat hareketin eleştirisi neoklasik iktisat kuramını tamamen dışlamak üzerine değil, çatlaklarını ortaya çıkararak varsayım ve yöntem konusunda daha gerçekçi uygulamalara gidilmesi yönünde olmuştur. Bunun bir yansıması olarak 2008 küresel krizinin öncü sinyallerinin iktisatçılar tarafından bir şekilde görülememiş olması gösterilebilir. Zira “piyasalar temizlenir” anlayışını odağına almış bir iktisat kuramının gelecek krizi ön görememiş olması oldukça beklenilebilir bir durum yaratmaktadır. Bu krizle birlikte kuram kendi içinde işlevselliğini yitirmiş ve çoğu eleştiriyi de haklı kılmıştır (Altunöz, 2013).

Neoklasik iktisat giriştiği evrensel olma çabası ile büyük bir illüzyon yaratarak gerçek dünyadan oldukça uzak bir çizgide ilerlemiştir. Bu da kuramın en güçlü söylemi olan, varsayımların doğruluğundan ziyade öngörülerinin gücünü öncüleyen inanışın bilimsellik saikiyle özgür hareket edebilmesine imkân tanımıştır. Tüm bunlar olurken de iktisat “post-truth” bir görünüme bürünmüştür. Başka bir ifadeyle iktisat, “nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu”ndan (Oxford Dictionary, 2016) muzdarip bir şekilde nesnel hakikatler yaratma çabası yüzünden nesnel hakikatlerden giderek uzaklaşmıştır. Kara (2001)’nın da belirttiği gibi “*neo-klasik iktisadın ‘bilimselliği’ ancak, pozitivistimin ontolojik ve epistemolojik bileşenleri içerisinde anlamlı*



olurken, onun dışındaki bilişsel zeminlerde bir geçerliliğe sahip olamamıştır.”

#### 4.3 Tam Rekabetin İmkansızlığı ve Kâr Maksimizasyonu

Neoklasik iktisadın başarısız faktörlerinden biri de tam rekabet piyasalarıdır. Bilindiği üzere tam rekabet piyasasının en temel varsayımlarından birisi alıcıların piyasaya dair eksiksiz bilgiye sahip olduğudur. Bunun yanı sıra tüketicilerin rasyonel olduğu ve üreticilerin piyasaya giriş engelinin olmadığı varsayımları üzerine oluşturulan teoride bütün iktisadi mallar homojen kabul edilmektedir. Bu varsayımların sonucunda, tam rekabet teorisinde, üreticilerin piyasaya giriş engeli bulunmaması sebebiyle oldukça fazla firma arasında tam rekabet oluşacağı, bu rekabetin sonucunda firmaların sürekli olarak ürettikleri ürünün fiyatını düşürmek zorunda kalacakları veya kar edilen ürünlerin olduğu piyasalara yeni üreticilerin girişiyle ürün arzının artarak fiyatları düşüreceği (bütün ürünler homojen olduğu için), bu rekabetin son noktasındaysa uzun dönemde mal piyasasındaki genel dengenin  $MC=P$  noktasında oluşacağı öngörülmektedir (Balhoğlu, 2012).

Yalnızca günümüzdeki ekonomik yapıya dair sınırlı bir bilgiyle bile tam rekabet piyasasının öngörülerinin hiçbirinin gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. Ancak tam rekabet piyasası teorisi neo klasik iktisadın ortaya çıktığı 1870’li yıllardaki nesnel koşullar içerisinde analiz edildiğinde de oldukça çelişkili varsayımlar barındırmaktadır. Örneğin üreticilerin ve tüketicilerin zaman ve mekan sınırlamalarını aşarak piyasaya dair tam bilgiye nasıl sahip olacağı bilinmemektedir. Bunun yanı sıra hızla gerçekleşmeye devam eden sanayi devrimiyle beraber üretime dahil olan teknoloji sonucunda, üreticilerin üretim araçları, üretim şekilleri, üretim ölçekleri, dolayısıyla üretimdeki maliyetleri farklılık göstermektedir. Bu durumsa ortaya çıkacak ürünün fiyatına ve niteliğine direkt olarak etki etmektedir. Dolayısıyla malların homo-

jen, üreticilerin üretimdeki maliyetlerinin ve satışa sunduğu ürünlerin fiyatlarının birbiriyle paralel olacağına, eşit rekabet koşullarının oluşacağına dair yapılan varsayımların gerçeklikten uzak ve ütöpik olduğu anlaşılmaktadır.

Daha sonraki yıllarda ülkelerin ekonomik yapısındaki gelişmeler tam rekabet piyasasının öngörülerinin gerçekleşmediğini göstermiş, ölçek ekonomisi ve teknoloji kavramlarının üreticilerin piyasaya girişini engelleyebileceğini kanıtlamıştır. Günümüzde üretimde kullanılan yüksek teknoloji ve yüksek miktarda üretim üretilen ürünün maliyetinde firmalara ciddi avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla bu avantajı elinde bulunduran ve piyasa üzerinde hakimiyet kurmuş firmalara karşı yeni kurulmuş, aynı üretim teknolojisine sahip olmayan daha düşük miktarda bir üretimle daha yüksek maliyetlerle piyasaya girecek olan firmaların söz konusu piyasalarda varlığını sürdüremediklerine ve iflas ettiklerine dair birçok örnek bulunmaktadır (Stiglitz, 2007). Dolayısıyla günümüzde üreticilerin piyasaya giriş engelinin bulunmadığı varsayımı da oldukça gerçek dışıdır. Dönemin nesnel koşullarından bu kadar kopuk ve dayanaksız bir biçimde ortaya atılan bir teoremin öngörülerıyla mükemmel bir piyasa yaratarak toplumsal refahın maksimuma ulaşacağını iddia etmesi salt bilimsel ve teorik bir kavrayışla değil, dönemin nesnel koşulları içerisindeki ekonomi-siyaset ilişkisi kurularak incelenmelidir.

Neoklasik iktisatta tüketicilerin fayda, üreticilerinse kar maksimizasyonunu sağlamasına yönelik en temel eleştiriye Karl Marx’tan gelmiştir. Marx ortaya koyduğu artı değer teorisinde sabit ve değişken maliyetlerin dışında, emeğin ve sermayenin beraber ortaya çıkarttığı bütün değere (kar) sermaye sahiplerinin karşılıksız bir biçimde el koyduğunu ifade eder. Aynı zamanda emeğin ücreti ne kadar düşük olursa kar maksimizasyonunun artacağını, emeğin ücreti yükseldikçe kar maksimizasyonunun azalacağını ifade ederek kapitalist siste-

min sermaye sahipleri ve işçiler arasında kaçınılmaz olarak doğal bir çatışma içerisine sürükleneceğini ifade eder. Bu durumu kapitalizmin iç çelişkisi olarak değerlendiren Marx ücretlerin düşük kalması sonucunda sağlanan kar maksimizasyonunun ve sermaye birikiminin kapitalist sistem açısından bir başka çelişkiye işaret ettiğini de belirtir. Bu çelişki sermayenin sürekli büyüyen yeni yatırımlarıyla üretimini arttırması ancak düşük ücretlerle yaşamını ancak idame ettirebilen ve o dönem giderek büyüyen işçi sınıfının söz konusu ürünleri talep edecek ekonomik gücünün bulunmaması üzerinedir. Marx bu durumda sermayenin kendini yeniden üretme imkanı bulamayacağını ve kapitalist ekonominin krize sürükleneceğini ifade eder (Marx, 2013).

#### 4.4 Sermayenin Çilesi

Sermaye kavramı ise neoklasik iktisat modelinde üretim ilişkileri içerisindeki konumlanışından dolayı yeni ve özgül bir anlam kazanmıştır. Sermaye kavramının kazandığı anlam ve işlev, dönemin nesnel tarihsel koşulları göz önüne alınarak incelenmelidir. Sanayi devrimiyle beraber üretime doğrudan ve belirleyici bir unsur olarak etki eden üretim araçları ve bu araçların mülkiyeti üretim sürecinin gerçekleşebilmesi için kritik bir öneme sahiptir.

Neoklasik iktisattaki üretim kısaca sermayeyi dolayısıyla üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran bireylerin üretim için gerekli emek gücünün (işçilerin) ücretini ve diğer maliyetleri karşılamasıyla gerçekleşmektedir. Sermayeye yeni anlamını ve kritik önemini kazandıran şeylerden biri, üretimle ortaya çıkan ürünlerin satılması sonucu elde edilen karın paylaşım mekanizmasıdır. Burada kritik olan nokta sermaye (aynı zamanda teknoloji) sahiplerinin (girişimcilerin) ve emeğin (işçilerin) birleşerek ortaya çıkarttığı bu karda emeğin doğrudan bir pay alamamasıdır. Bu emeği ortaya koyan işçilerin ücreti karın belirli bir bölümü ya da yüzdesi üzerinden değil, işçilerin 1 aylık emeği için teklif edilen

ücretle belirlenmektedir. Kar her ne olursa olsun işçiler dahil oldukları üretim sürecinin sonucunda bu ücreti almaktadır. Dolayısıyla neoklasik iktisat modelinde üretim sonucu elde edilen karın çok büyük bir bölümü sermayenin sahibi olan girişimci sınıf tarafından elde edilmektedir. Bu şekilde girişimci sınıf elde ettiği karla yeni yatırımlar yapabilecek böylece hem yeni iş imkanları ortaya çıkacak hem de ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır. Elbette bu durum sermayenin dolayısıyla girişimcilerin kapitalist ekonominin “lokomotifi” olduğu anlamına da gelmektedir.

Üretim ilişkilerinin bu şekilde gerçekleşmesi toplum yapısının şekillenmesinde de oldukça belirleyici bir faktör olmaktadır. Tabii ki bu süreç toplumda belirli sınıflar ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak neo-klasik iktisatta toplum bir maddenin özdeş atomları olarak ele alınmış ve sınıfsal bir perspektif söz konusu olmamıştır. Oysa klasik iktisadın dünya genelinde geniş bir yaygınlık kazanarak çeşitli ülkeler tarafından uygulandığı ve günümüzde vahşi kapitalizm dönemi olarak adlandırılan dönemlerde sanayi devriminin öncüsü olan İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde ortaya çıkan işçi ayaklanmaları toplumda sınıf içgüdüsünün oluştuğunun bir kanıtıdır. Günümüzde bütün dünyada işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs ve dünya emekçi kadınlar günü olarak kutlanan 8 Mart gibi günler de Amerika'nın Chicago kentindeki işçilerin düşük ücret ve yaklaşık 14 saat olan çalışma süresine karşı yaptığı grevler sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hem geçmişte ortaya çıkan bu gibi olaylar hem de günümüzde Fransa'nın Paris kentinde ortaya çıkan ve “sarı yelekliler” olarak tabir edilen grubun, çeşitli sendikaların ve siyasi partilerin ayaklanması da toplumun sınıfsal bir perspektiften de ele alınması gerektiğini ortaya çıkarıyor (Beaud, 2015)

Neoklasik iktisatta sermayenin, uygulanan serbest sermaye politikaları sonucunda uluslararası bir anlamı da bulunmaktadır. Günümüzde sermaye kavramının yalnızca



belirli bir ülkenin kendi iç dinamiklerin içerisindeki bir unsur olarak ele alınması kavramı açıklamakta oldukça yetersiz olacaktır.

Neoklasik iktisat modelinin dünya genelinde kabul görmesi ve uygulanmaya başlanması sermayenin ulusal sınırlarını aşarak yabancı ülkelerde de yatırıma dönüşebilmesini sağladı. Bu yatırımlar portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları olarak adlandırılmaktadır. Portföy yatırımları genellikle faiz geliri elde etmek için yapılırken doğrudan yabancı sermaye yatırımları direkt olarak söz konusu ülkede üretim yapabilmek veya hizmet sağlayabilmek amacıyla yapılan yatırımlar olmaktadır. Sermayenin hareket alanının bu kadar genişlemesi ve kolayca yer değiştirebilmesi sermayenin büyüme dinamikleri üzerinde doğrudan etkili olarak küreselleşme kavramının ortaya çıkmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır (Hymer, 2016).

Günümüzde sermayenin portföy yatırımları olarak dışa hareketliliği daha fazla faiz geliri elde etmek gibi basit bir sebeple açıklanabilirken doğrudan yabancı sermaye yatırımları şeklinde gerçekleşen sermaye hareketliliklerinin daha komplike sebepleri bulunmaktadır. Örneğin günümüzde Apple Samsung gibi yüksek teknoloji ürün üreten birçok firma gerek Çin'deki ucuz iş gücü gerekse de bu gibi cihazlarda kullanılan kritik bir materyal olan lantanitlerin Çin'de bulunması sebebiyle üretimi Çin'de gerçekleştirerek neoklasik ekonomide üreticilerin amacı olan kar maksimizasyonunu bu şekilde sağlıyor. Bunun dışında gerek hizmet sektöründe gerekse de reel sektörde belirli bir konuda ülke sınırları içerisinde gerekli üretim veya hizmet hedefine ulaşmış ve alanında uzmanlaşmış birçok firma söz konusu alanda gelişim gösterememiş veya daha az gelişim göstermiş bir ülkeye yatırımda bulunmanın hem sektörde rekabet açısından daha avantajlı bir konum sağlayacağını hem de büyüyen sermayesini değerlendirerek daha çok kar elde edebileceğini düşündüğü için doğrudan yabancı sermaye yatırımda bu-

lunmayı tercih edebiliyor (Erdoğan, 2012). Örneğin Ford, Mercedes, Hyundai, Toyota gibi firmalar Türkiye'ye yabancı sermaye yatırımda bulunarak otomotiv sektörünün önde gelen firmaları haline gelmişlerdir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmiş ülkeler arasında da sıklıkla yapılsa da özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülke ekonomilerinde daha kritik bir anlam ifade etmektedir. Günümüzde gelişmekte olan birçok ülke ekonomik olarak büyüme sağlamak için gerekli yatırımları yapabilecek finansmanı temin etmekte zorluk çekmektedir. Dolayısıyla hedeflenen ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmek için yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duyan birçok ülke bulunmaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelere doğrudan yabancı sermaye yatırımda ve portföy yatırımda bulunan birçok gelişmiş ülke söz konusu ülkenin ekonomisinde daha çok etki alanına sahip olmaktadır. Bu durumun ise ekonomi ve siyaset kavramlarının giderek daha bağımlı olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan politik ekonomi kavramının oluşmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bütün bunlar günümüzde sermaye kavramının aynı zamanda politik bir anlam da ifade ettiğinin bir göstergesi olmaktadır (Callinicos, 2009).

## 5 Sonuç

Pozitivizm mantığıyla teorilerin ortaya çıktığı dönemin nesnel tarihsel koşullarının irdelenmemesi ve diğer disiplinlerden soyutlanarak matematiğin bir araca dönüştürülmesiyle neoklasik iktisat rasyonelliğinin ve temelsiz varsayımların eşliğinde gelişmiş, günümüze dek uzanarak hakim iktisat anlayışını oluşturmuştur.

Neoklasik iktisadın hem varsayımlarına hem de bu varsayımların üzerinden şekillenen teorilerine gelen eleştiriler, güncel bulgularla ve somut verilerle karşılaştırıldığında gün geçtikçe daha fazla anlam kazanmaktadır. Bu gelişmeler karşısında "Tarihin Sonu ve Son İnsan" adlı kitabında Neoklasik iktisadın dünya için en optimal ekonomik sistem olduğunu ve dünyanın sonuna kadar

varlığını sürdüreceğini iddia eden Fukuyama bile yapılan bir röportajda “Marx bazı konularda haklı çıkıyor. Aşırı üretim krizi, işçilerin yoksullaşması ve talep yetersizliği gibi öngörülerini gerçekleştiriyor” ifadesini kullanmıştır (Sputnik, 2019) . Uzun bir süredir dünya genelinde yaygın bir şekilde uygulanan neoklasik iktisadın çok ciddi ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve tarihsel sonuçları ortaya çıkmıştır ve çıkmaya devam etmektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke statüsündeki birçok ülke neoklasik iktisadın öngörülerinin ve neoklasik iktisatçıların Solow modelinden türettiği yakınsama hipotezinin aksine hala gelişimini tamamlayamamış, kıt kaynakların optimal dağılımı iddiasıyla yola çıkan neoklasik iktisat teorisi dünyanın en zengin 8 insanının 3,7 milyar insanın toplam servetine sahip olduğu bir gelir dağılımı adaletsizliği ortaya çıkartarak toplumu açık bir şekilde sınıflara bölmüştür. Sermayenin hareket alanının genişlemesi küreselleşmeye yol açarken gelişmiş ülkeler elde ettikleri sermaye birikimleriyle bütün dünya pazarlarına yatırımda bulunarak ekonomik bir savaş içerisine girmiş, gelişmekte olan ülkeler üzerinde ekonomik ve politik hegemonya kurmaksa savaşın vazgeçilemez bir kuralı haline gelmiştir. Tarihte küreselleşen güçlerin ekonomik ve politik olarak yaşadığı çıkar çatışmaları sebebiyle siyasi gerginliklere ve savaşlara sebep olduğuna dair birçok örnek vardır. Diğer yandan süregelen savaşların Irak, Suriye, Mısır, Libya gibi yerli ekonomiye sahip, küresel sermaye müdahalesine kapalı Ortadoğu ülkelerinde meydana gelmesini, küresel güçlerin sergilediği politik-ekonomik tutum göz önüne alındığında bir tesadüf olarak nitelenebilir.

Üretim ilişkilerinin ortaya koyduğu altyapı çerçevesinde şekillenen somut nesnel koşullar insanlığın düşünsel dünyası üzerinde de etkili olmuş bu etkinin “bilimsel” anlamda en çok hissedildiği alansa şüphesiz sosyal bilimler olmuştur. Bunun en iyi örneği ise birçok öngörüsü gerçekleşmeyen, temel

varsayımlarında bile ciddi çatlaklar oluşan Neoklasik iktisat teorisinin yüzyıllardır iktisadi dünyada kurduğu hakimiyettir. İnterdisipliner bir diyalektik kavrayıştan yoksun neoklasik iktisat teorisinin bilimsel dünyada kurduğu bu hegemonya iktisadi çalışmaların hareket alanını belirlemiş, farklı ekonomik modeller ve ekonomi teorileri ise gerek literatürde gerekse de üniversitelerdeki iktisat öğretiminde önemsizleşerek neredeyse varlığını kaybetmiştir.

Klasik iktisadın doğuşundan bu yana devam eden süreçte ortaya çıkan somut bilgiler bize açıkça göstermiştir ki iktisat bilimi belirli varsayımların, ideolojilerin ve düşünce akımlarının birbiri içerisinde kurduğu kapalı ilişkinin bir ürünü olarak ortaya çıkmamalıdır. Tersine ekonomi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, nöroloji gibi disiplinler arası bir kavrayışla gerek insan doğası gerekse yıllardır devam eden mevcut ekonomik sistemin sonuçları hakkında ortaya çıkan bilimsel gelişmeler üzerinden kendini yeniden üretmelidir.

## Kaynakça

- Acemoğlu, D., & Robinson, J. (2017). *Ulusların düşüşü-güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Adda, J. (2002). *Ekonominin küreselleşmesi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altunöz, U. (2013). gemen neo klasik iktisada eleştirel yaklaşım: Post otistik iktisat ve 2008 küresel krizinin post otistik analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 344–370. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/273618>.
- Aydın, Y. (2016). Post otistik iktisat: İktisat eğitimi ve neoklasik iktisat eleştirisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 35–47. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/1200/1046>.
- Aytaç, Ö., & İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimcikültür: Sosyolojik bir perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 101–120. <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/download/440/422>.
- Bakırcı, Ç. M. (2014). *Evrin kuramı ve mekanizmaları*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Balhoğlu, B. (2012). *Tam rekabet*. bora.web.tr. [http://www.academia.edu/5698201/Tam\\_Rekabet\\_Piyasas\{0T1\i}](http://www.academia.edu/5698201/Tam_Rekabet_Piyasas\{0T1\i}).
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve sivil top-





- lum örgütlerinin engelleri: Patronaj ve nepotizm. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 1–13. <http://www.academia.edu/download/35566809/57.pdf>.
- Beaud, M. (2015). *Kapitalizmin tarihi 1500-2010 (Çeviren: Fikret Başkaya)*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Buğra, A. (2016). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İletişim Yayınevi, İstanbul.
- Callinicos, A. (2009). *Imperialism and global political economy*. Polity.
- Campbell, D. (2004). *Post-autistic economics*. paecon.net. <http://www.paecon.net/PAEArticles/Adbusters1.htm>.
- Çetin, H. (2002). Liberalizmin tarihsel kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 79–96. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/134.pdf>.
- Clark, G. (2013). *Fukaralığa veda: Dünyanın kısa iktisadi tarihi (Çev. E. Demircioğlu)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul.
- Colander, D., Holt, R., & Rosser Jr., B. (2004). The changing face of mainstream economics. *Review of Political Economy*, 16(4), 485–499. doi:10.1080/0953825042000256702
- Dağ, A. (2016). David hume’un siyasal ekonomisi ve insan doğası. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 947–968. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/253786>.
- Dudu, H. (2003). Neo-iktisat kuramının genel çerçevesi ve eleştirisi. *Cumhuriyet Aydınlanma 1923*, 48, 25–38. <http://www.aydinlanma1923.com/index.php/AYD23/article/viewFile/227/227>.
- Durmaz, S. (2010). Yüksek ortaçağ’da papa-impator çatışması: Kılıç ile âsâ’nın savaşı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 93–120. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/254095>.
- Erdoğan, A. (2012). *Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve Türkiye örneği*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erdölek, O. (2012). Başka bir İktisat mümkün (mü)? “post otistik İktisat”. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 23. [https://www.researchgate.net/publication/311931071\\_Baska\\_Bir\\_Iktisat\\_Mumkun\\_mu\\_Post\\_Otistik\\_Iktisat\\_Is\\_it\\_possible\\_to\\_build\\_another\\_paradigm\\_on\\_economics\\_Post-Autistic\\_Economics](https://www.researchgate.net/publication/311931071_Baska_Bir_Iktisat_Mumkun_mu_Post_Otistik_Iktisat_Is_it_possible_to_build_another_paradigm_on_economics_Post-Autistic_Economics).
- Günay, E., Türkmen, S., & Özbek, S. (2018). İktisadi düşünce Üzerinde doğa bilimlerinin etkisi, klasik fiziğin İktisadi alana İlk uyarlaması: Fizyok-rasi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 41–66. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/495904>.
- Güran, T. (2017). *İktisat tarihi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Huberman, L. (2003). *Feodal toplulmdan yirmi birinci yüzyıla (Çev. M. Belge)*. İletişim Yayınevi, İstanbul.
- Hymer, S. S. (2016). *Çokuluslu şirket*. Epos Yayınları, İstanbul.
- İslatince, A. B., Hasan ve Sermen. (2018). İktisadi düşünüşü rasyonel kılmak: Kurumsal yaklaşım. *Social Mentality and Research Thinkers Journal*, 14, 1202–1211. doi:10.31576/smryj.168
- Kahneman, D. (2016). *Hızlı ve yavaş düşünme (çeviren: F. deniztekin ve O. Deniztekin)*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Kara, A. (2001). *İktisat kuramında pozitivizm ve postmodernizm*. Vadi Yayınları, İstanbul.
- Kaymak, M. (2011). Sanayi devrimi neden İngiltere’de gerçekleşti? karşılaştırmalı bir makro tarih denemesi. In H. Mihci (Ed.), *İktisada dokunmak: İbrahim tanyeri’ye armağan*. Phoenix Yayınevi.
- Kazgan, G. (1969). *İktisadi düşünce veya politik İktisadın evrimi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kesici, H. (2010). Adam smith ve ahlak teorisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(58), 89–97. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/9088>.
- Küçükcalay, A. M. (2015). *İktisadi düşünce tarihi*. Beta Basım AŞ, İstanbul.
- Marx, K. (2013). *Ücretli emek ve sermaye*. İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- North, D. C. (2002). *Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans (çeviren: G. Çağal-Güven)*. Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Oxford Dictionary. (2016). *Word of the year 2016...* <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>.
- Polanyi, K. (2003). *Büyük dönüşüm: çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri (çeviren: A. Buğra)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Politzer, G. (2009). *Felsefenin başlangıç ilkeleri*. Arya Yayıncılık, İstanbul.
- Politzer, G. (2011). *Felsefenin temel ilkeleri (çeviren: H. Erdem)*. Arya Yayıncılık, İstanbul.
- Russell, B. (1997). *Batı felsefesi tarihi ii ortaçağ (çeviren: M. Sencer)*. Say Yayınları, İstanbul.
- Sarfati, M. (2010). Marjinalist dönüşüm ve bugünün dünyası. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 77–84. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117235>.
- Skousen, M. (2003). *İktisadi düşünce tarihi: Modern iktisadın inşası*. Adres Yayınları, Ankara.
- Sputnik. (2019). *Francis fukuyama: Sosyalizm geri gelmeli*. <https://tr.sputniknews.com/analiz/201810251035829823-francis-fukuyama-sosyalizm-marx/>.
- Stiglitz, J. E. (2003). *Küreselleşme büyük hayal kırıklığı (çeviren: A. Taşcıoğlu ve D. Vural)*. Plan B İletişim, Tasarım, Tanıtım, Yayıncılık, İstanbul.
- Stiglitz, J. E. (2007). *Eşitsizliğin bedeli*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sunstein, R., & Thaler, H. (2015). *Dürtme (çeviren: E. Günsel)*. Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz işçi sınıfının oluşumu*. İletişim, İstanbul.
- Torun, I. (2002). Kapitalizmin zorunlu şartı “protestan ahlak”. *Cumhuriyet Üniversitesi*

- tesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 89-98. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/150.pdf>.
- Ulu, H. (2011). *Rekabetçi sistem ve insan doğası* (Rekabet Yazıları). Rekabet Kurumu. <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Yayinlar/diger-calismalar/rekabet-yazilari?icerik=d68e8dcb-4234-45bd-a35a-b6e5b8aaf8d0>.
- Veblen, T. (1964). *The instinct of workmanship and the state of the industrial arts*. Norton Editions, New York.
- Veblen, T. (1989). *The place of science in modern civilization and other essays*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Whipps, H. (2009). *The evolution of human aggression* (Article). LiveScience. <https://www.livescience.com/5333-evolution-human-aggression.html>.

# Break from Creative Destruction: The Demolishment of Neo-Classical Economics

KÜBRA AYHAN GELEKÇİ <sup>1</sup>      ARIF KILIÇ <sup>2</sup>

Received:12.03.2019; Revised:12.04.2019; Accepted:13.04.2019

*The story of the industrialization process began in England has brought about a deep transition in terms of relations of production, and this led to brand new objective conditions that caused the economy to go into a major metamorphosis by changing the institutional and intellectual structure. This process has been influential in changing the discipline of economics. The classical theory of economics, which began with optimistic terms like freedom and perfect competition, evolved into “dismal science”, got replaced by a transition called marginal revolution, and furthermore, with critics, by Neo-classical theory of economics which was mesmerized by mathematics. While moving away from practice for the sake of being scientific, Neo-classical economics tried to utilize laws of physics on human beings, put the emphasis on the principle of rationality and the perceived economy as a machine. The theory’s inability to explain the contemporary world and its habit of reducing economics to abstract mathematics, combined with its mistaken ideal to explain economics by cause-and-effect relation as in natural sciences, caused economics to be isolated from other disciplines. This study presents a critical approach to the emergence of Neo-Classical economics by discussing the contextual structure and conditions of its birth from a historical perspective.*

**JEL codes:** B120, B130, O14, D46

**Keywords:** Classical and Neoclassical Economics, Industrial Revolution, Marginal Revolution, Value Theory

## Extended Summary

The dominance of neoclassical economic theory among the ongoing economic theories has started to be questioned with the effect of economic developments in recent years. The fact that the predictions of neoclassical economics were not actualized over time was the main factor in questioning this dominance. The fact that underdeveloped countries could never reach the position of a

developed country as predicted by neoclassical economics, the inequality of income distribution throughout the world gradually increased and spread, and the claim of ‘Catching the West’ based on the convergence hypothesis has resulted in frustration. On the other hand, the positivist and purist ideological approach which based on the assumptions of the neoclassical economic theory prevented an interdisciplinary dialectic and imprisoned neoclassical economics in a methodology that was too abstract and far from explaining human nature. This study emphasizes that, these problems can be overcome only by developing an interdisciplinary point

<sup>1</sup> Department of economics, Graduate School of Social Sciences, Eskişehir Osmangazi University, Turkey. (e-mail: gelekciaycann@gmail.com)

<sup>2</sup> Department of economics, Graduate School of Social Sciences, Eskişehir Osmangazi University, Turkey. (e-mail: arfklc90@gmail.com).

of view with concrete findings and assumptions based on these findings. The main axis of the study consists of explaining the historical process which has a direct effect on the emergence of neoclassical economics and the formation of internal dynamics, and the criticisms made within the framework of these emphasis.

In this direction, firstly, sub-headings were opened under the title of 'Industrial Revolution and the Rise of Classical Economics', and the collapse of the feudal structure and the transformation brought about by the industrialization process from 14th century were mentioned. As it is known, with the change created by the industrial revolution, trade in cities started to increase rapidly and this situation caused the rural economy to shift towards cities. When the king became a central power, the church authority has started to be questioned and those events caused the creation of reform movement and Protestant point of view, thus the first seeds of the secular state understanding began to be sown. Protestantism paved the way for capital accumulation with its encouraging principles. In fact, in his analysis, Weber based the spirit of capitalism on the work and accumulation ethics that constitute these principles of Protestantism. As a matter of fact, the reform's positioning of the human being as an active and entrepreneurial position led the way of great transformations by revealing the ideas of Renaissance with free will, rationality and skepticism in every field.

All of this was a new starting point for the human being who became more active in both public and private spheres. Thus, the economics studied within it as an extension of the philosophy of morality took its share from the fields that changed with the ideas of independence. As a result of these developments, capitalism had begun to replace the traditional mode of production to meet the needs of society. The most striking development in the theoretical background of the liberal thought that emerged in the history. When the emergence of capitalism got on

the stage of history, the most striking development in the theoretical background of the liberal thought was the basis of searching for new bases of legitimacy. And this is the Age of Enlightenment which roots comes from Renaissance and Reform. In the Age of Enlightenment, which is a kind of construction process of modern society, the fact that the universe was seen as a self-functioning mechanism under the influence of Newtonian thought inspired the idea of spontaneous order in economics. Enlightenment philosophers further strengthened the idea of rationality by focusing on the idea of their study of understanding human behavior and the driving forces underlying it. Their ideas were often about the competitive nature of the human being, the motive of interest, an entity that wanted to multiply its benefits. Man was no longer just an animal, but an animal of interest. Human nature was seen as based on progression through action and information acquisition. As the thought structure that was united under rationality was moving towards a mathematical rhythm, with Smith's famous sympathy and affirmation principle, man's motivation to raise interest would be removed from his wild impulses (Küçükkalay, 2015). The economy was gradually separated from the moral philosophy and started to be established as a science with regulations such as population-food relationship, regular rate, cleaning of markets, minimum wage (Günay et al., 2018). In the assumptions of classical economics towards human beings are contradicting with other mankind related disciplines that puts the human being in the center. Classical economics evaluates human beings as identical atoms of matter just like in the natural sciences. This has made it questionable how an economic theory based on the interests, rationality and satisfaction of human beings, which are considered as values and assumed by the concept of homoeconomicus, will contribute to the welfare of society.

When we look at some of the ongoing criticisms, Polanyi's criticism of explaining hu-

man behavior by natural laws and the criticism of the economy which is only handled with a formal method are noteworthy. In addition, Veblen's criticism of the concept of homo economicus as a machine that makes mathematical calculations based solely on the concepts of pleasure and pain has been one of the most prominent criticisms of his time. After Veblen made this criticism, the fact that neoclassical economics uncovered the ostentatious consumption theory, which led to the questioning of demand and marginal utility theory, also supported his criticism of the concept of homo economicus. Materialism and idealism stand out as the two headings in which other critiques over time are separated from each other both ideologically and philosophically. The distinction between materialism and idealism and the debates on this distinction were heated under the leadership of Marx and Hegel and became one of the most influential debates of the period. In this period of rapidly increasing discussions, Charles Darwin published *The Origin of Species* in 1859 and it adopted by the overwhelming majority of the scientific community within 100 years of its publication. This book has strengthened the domination of materialism both with the concrete findings of human nature and in the ongoing discussions with the materialist work method he used. In later studies on human nature, especially the findings obtained in the field of anthropology contradict with the values attributed to human nature by neoclassical economics, and the criticism of neoclassical economics has kept the current. In addition to this, the findings obtained from the researches on the theory of rational choice such as the fact human preferences could not be always rational revealed the importance of psychology in understanding human preferences clearly. Thaler has also conducted one of the influential studies on the rationality of consumer preferences. He put forward the concept of limited rationality and stated that the person who has to face big and complex problems in a short time will not be able to be-

have rationally because of not having sufficient thinking power and will make systematic mistakes by being have to use the cognitive shortcuts. These findings on human nature and human rationality have led to the questioning of even the most basic theories of supply-demand balance based on the prediction of consumer behavior and the formation of prices in the market within the framework of the homo economicus definition of classical economics. In the continuation of the study, concepts such as absolute and comparative advantages, perfect competition market, profit maximization and capital in Neoclassical economic theory have been examined within the historical process and analyzed within the objective conditions of the period and analyzed from various angles. It appears that many underdeveloped and developing countries still have not yet completed their development, contrary to the convergence hypothesis derived from the Solow model of neoclassical economics and predictions of neoclassical economics. The Neoclassical theory of economics, which claims the optimal distribution of scarce resources, clearly divides the society into classes, revealing an inequality in income distribution, in which the 8 richest people in the world have the total wealth of 3.7 billion people.

The emergence of an economic and political hegemony environment and conflicts emerges as an inevitable result by investing in all the world markets with the capital accumulation of developed countries. With the logic of positivism, neoclassical economics, in which mathematics is transformed into a goal by being isolated from other disciplines, stands in an important place in the emergence of an unequal environment that continues with rationality and baseless assumptions. As a matter of fact, when all the information examined, it is concluded that the theories that offer interdisciplinary perspectives for the economic world should be given more importance and in this context it is necessary to produce truth-based theories.